

Οι Τσάμηδες

Δημήτριος Θ. Καραμήτσος

Οι Τσάμηδες είναι πιθανώς απόγονοι εξισλαμισμένων ορθοδόξων Χριστιανών της Ηπείρου που απέκτησαν αλβανική εθνική συνείδηση. Με τη συνθήκη της Λωζάνης εξαιρέθηκαν της ανταλλαγής των πληθυσμών. Αποτελούσαν περίπου το 28% του πληθυσμού της Θεσπρωτίας και ήταν πλειονότητα ή μοναδικοί κάτοικοι σε 35 μεταξύ 129 χωριών συνολικά της Θεσπρωτίας. Από παλιά με διάφορες ευκαιρίες στρέφονταν κατά των Ελλήνων και επεδίωκαν να αποσπαστεί η περιοχή της Θεσπρωτίας (Τσαμουριάς κατά τους Τσάμηδες) από την Ελλάδα και να ενσωματωθεί στην Αλβανία. Για παράδειγμα, τον Μάιο του 1917, όταν τα ιταλικά στρατεύματα κατέλαβαν τη Θεσπρωτία, οι Τσάμηδες στρατεύθηκαν εθελοντικά και αποτέλεσαν τμήματα του ιταλικού στρατού. Μετά την ανταλλαγή πληθυσμών, η κυβέρνηση Βενιζέλου το 1923 αποφάσισε γενικευμένες απαλλοτριώσεις γης, αλλά και αστικών οικοπέδων, για να δοθεί κλήρος σε ακτήμονες. Τότε οι Τσάμηδες γαιοκτήμονες (τσιφλικάδες), όπως και πολλοί άλλοι σε όλη την Ελλάδα, έχασαν ένα μέρος από τα κτήματά τους. Από τότε δημιουργήθηκε αντιπαλότητα με τους λοιπούς Έλληνες, εντοπίους Ηπειρώτες και κυρίως τους πρόσφυγες. Στο καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου του Μεταξά οι Τσάμηδες υπέστησαν πιέσεις —όπως και οι σλαβόφωνοι— για να μιλούν δημοσίως μόνο ελληνικά. Κατά την ιταλική εισβολή το 1940 οι Τσάμηδες συνέδραμαν τους Ιταλούς, για όσο διάστημα βρίσκονταν επιτιθέμενοι στο ελληνικό έδαφος, χρησίμευσαν στους εισβολείς ως οδηγοί επαρχιακών δρόμων και ο ελληνικός στρατός δέχθηκε τα πυρά τους από τα νώτα του. Κατά την ξενική Κατοχή αριθμούσαν πληθυσμό 19.000 ατόμων. Συνεργάστηκαν φανερά με τις κατοχικές δυνάμεις των Ιταλών και εφάρμοσαν διώξεις κατά του ελληνικού πληθυσμού για να πάρουν πίσω απαλλοτριωθέντα κτήματα. Για αυτόν τον σκοπό πληροφορούσαν τους Ιταλούς ότι διάφοροι Έλληνες είναι επικίνδυνοι για την ιταλική διοίκηση και μετά τη φυλάκισή τους έπαιρναν τα κτήματά τους. Επιπλέον παρεμπόδιζαν τη λειτουργία των ελληνικών σχολείων. Σε διάφορα χωριά έκαναν πολλά έκτροπα, όπως λεηλασίες, κλοπές, δολοφονίες, σφαγές, βιασμούς γυναικών και πυρπολήσεις κατοικιών.

Τον Ιούλιο του 1942, υπό την καθοδήγηση του Ντίνο (J. Dino), γαμπρού του Αλβανού πρωθυπουργού Βερλάτσι, οι Τσάμηδες συγκρότησαν την Κ.Σ.Ι.Λ.Ι.Α. («Αλβανικό Σύστημα Πολιτικής Διοίκησης») με 14 τάγματα και επεδίωξαν την εξολόθρευση ή απομάκρυνση του ελληνικού πληθυσμού της Θεσπρωτίας. Όταν η Ιταλία συνθηκολόγησε και οι Ιταλοί αποχώρησαν, οι Τσάμηδες συντάχθηκαν με τους Γερμανούς, οι οποίοι τότε είχαν αναλάβει και την Ήπειρο, οπότε σχημάτισαν στα Ιωάννινα μια ειδική στρατιωτική μονάδα με γερμανικές στολές και συμπεριφέρθηκαν με ιδιαίτερη σκληρότητα προς τον ελληνικό πληθυσμό. Ο ΕΛΑΣ είχε στρατολογήσει λιγότερους από 500 Τσάμηδες που συμμετείχαν στις εμφύλιες συγκρούσεις του με τον ΕΔΕΣ.

Πίνακας 5.2. Βεβαιωθέντα εγκλήματα Τσάμηδων στην Κατοχή
(πηγή: Χ. Λάμπρου)

Δολοφονίες	632
Εξαφανισθέντες-απαχθέντες όμηροι	428
Βιασμοί	209
Απαγωγές	31
Πυρποληθείσες κατοικίες	2.332
Ληλατηθέντα χωριά	53
Αρπαγή αιγοπροβάτων	37.556
Αρπαγή βοοειδών	9.285
Αρπαγή ιπποειδών	4.148
Αρπαγή πουλερικών	30.000
Αρπαγή κυψελών (μελίссια)	742

Τον Φεβρουάριο 1944 από κοινού επιχειρήσεις των Τσάμηδων με τους Ναζί είχαν ως αποτέλεσμα την πυρπόληση χιλιάδων σπιτιών Ελλήνων και τη δημιουργία 100.000 προσφύγων. Το αποκορύφωμα ήταν η εκτέλεση 49 Ελλήνων προκρίτων της Παραμυθιάς στις 29 Σεπτεμβρίου 1943. Ο ΕΔΕΣ μετά απ' αυτά τα γεγονότα στράφηκε κατά των Τσάμηδων με σφοδρότητα και πέτυχε σημαντικές νίκες σε μάχες, όπως στην πρώτη μάχη της Μενίνας στις 17 και 18/8/1944 και στη δεύτερη μάχη της Μενίνας στις 20 και 21/9/1944. Όταν αποχωρούσαν οι Γερμανοί ήρθε η σειρά των Ελλήνων για αντίποινα, οπότε διαπράχθηκαν τότε επιπλέον βιαιότητες, καθώς οι Χριστιανοί είχαν εξαγριωθεί από αυτά που είχαν υποφέρει σε όλη την ξενική Κατοχή και όπως συμβαίνει σε τέτοιες καταστάσεις «κοντά στο ξερό καιγόταν και το χλωρό».

Το αποτέλεσμα ήταν ότι πολλοί Τσάμηδες –ένοπλοι και μη– καθώς και οι οικογένειές τους για να σωθούν από την μήνιν των Ελλήνων της Ηπείρου, αλλά και για να αποφύγουν να δικαστούν ως εγκληματίσσαντες δωσίλογοι, κατέφυγαν στην Αλβανία, όπως άλλοι μεγαλόσχημοι δωσίλογοι ακολούθησαν τους Γερμανούς στη Γερμανία. Η αλβανική κυβέρνηση προώθησε τους Τσάμηδες στη βόρεια περιοχή της χώρας. Αυτό έγινε γιατί ο κομμουνιστής δικτάτωρ Εμβέρ Χότζα δεν τους εμπιστευόταν, καθότι είχαν συνεργαστεί με τους Γερμανούς, οι οποίοι είχαν επιτεθεί στη μητέρα πατρίδα του κομμουνισμού Ρωσία. Οι Τσάμηδες κατά τη φυγή τους στην Αλβανία πήραν μαζί τους την κινητή περιουσία τους και τα κοπάδια των ζώων τους. Το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ έκανε μια δειλή προσπάθεια για να επανέλθουν οι Τσάμηδες στη Θεσπρωτία, αλλά αντέδρασαν έντονα οι κομμουνιστές της περιοχής, που είχαν κι αυτοί γίνει αντικείμενο των διώξεων και των εκτρόπων τους. Ωστόσο η επικράτηση του ΕΛΑΣ απέναντι στον ΕΔΕΣ συνοδεύτηκε από την προσωρινή επιστροφή 3.000 ως 5.000 Τσάμηδων στη Θεσπρωτία. Αργότερα κατά τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο είχαν καταταγεί και Τσάμηδες στον αντάρτικο στρατό του ΚΚΕ (ΔΣΕ). Οι εν λόγω Τσάμηδες –όσοι δεν σκοτώθηκαν– ξαναπέρασαν τα σύνορα και έμειναν οριστικά στην Αλβανία.

Το 1945 το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Ιωαννίνων κατεδίκασε ερήμην 1.930 Τσάμηδες ως εγκληματίες πολέμου, και πολλοί καταδικάστηκαν εις θάνατον, αλλά όλοι βρίσκονταν ήδη ασφαλείς στην Αλβανία. Παράλληλα ολοκληρώθηκε η νομική διαδικασία για την αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας. Η αγροτική περιουσία που είχαν οι Τσάμηδες αποδόθηκε βάσει νόμου στους ακτήμονες της περιοχής. Υπολογίζεται ότι 18.000 Τσάμηδες εγκατέλειψαν την Ελλάδα, ενώ με βάση τα στοιχεία της απογραφής

της 7/4/1951, είχαν παραμείνει στη Θεσπρωτία μόνο 123 Τσάμηδες.

Το κείμενο προέρχεται από το βιβλίο μου
Ιστορία της νεότερης Ελλάδας Πολιτική και Στρατιωτική
Β' τόμος 1942-1967, εκδ. University Studio Press Θεσσαλονίκη 2017.